

027-h (069)

244

Szombat, 1977. augusztus 20.

Magyar Nemzet

Szabó Ervin életműve

Régi adósságot törleszt a Koszuth Könyvkiadó, közzétéve a centenáriumi alkalmából Szabó Ervin levelezésének imponáló gyűjteményét. A most megjelent első kötet 99 levélről (s a századik: maga Szabó Ervin) 381 frását közli több mint hat és fél száz oldalon. A levelek időbeli rendben sorakoznak 1893-tól 1904 végéig (a készülő második kötet az 1905—1918 közötti leveleket tartalmazza majd).

A kutatók előtt a levelek jó része eddig sem volt ismeretlen; két évtized óta sokat merítették belőlük a századelső magyarországi munkásmozgalmának, haladó társadalmi-politikai irányzatainak feltárásához, a kötet gazdag anyagának egy része azonban — főként a különböző hazai és külföldi gyűjteményekből szép számban előkerült eredeti Szabó Ervin-levél — nem kevés új adattal — összefüggéssel is szolgál. A levelezés egésze pedig az eddigieknél még kezzelfoghatóbbá, még világosabbá teszi Szabó Ervin kiemelkedő szerepét nemcsak a hazai szocialista mozgalomban és a magyarországi progresszív táborának formálásában, hanem a századok új utakat, új megoldásokat kereső nemzetközi munkásmozgalmában is. Születésének századik évfordulója ilyenképpen hozzásegít bennünket ahhoz, hogy közelebbről, alaposabban megismerjük, igazli jelentőségének megfelelően értékeljük fájdalmasan rövid életének gazdag, sokrétű, de szükségképpen befejezetlenül maradt művét.

1877. augusztus 23-án született Szabó Ervin az Árva megyei Szlanicán, elszegényedett polgárcsaládban. A budapesti, majd a bécsi egyetemen jogot tanult, de érdeklődése mindinkább a szociológia, a statisztika, a könyvtártudomány felé vonzotta. Így választotta végül élethivatásul a könyvtároságot s alapította meg a ma róla elnevezett fővárosi közkönyvtárat s építette ki azt a kor magas színvonalú társadalomtudományi szakkönyvtárává s egyben olyan népkönyvtárrá is, amelynek fontos népművelési feladatot szánt.

Bécsi egyetemi tanulmányai idején, 1898—1899-ben orosz forradalmi emigránsokkal került kapcsolatba, s az ő családi-baráti körükben vált szocialistává, kötelezte el magát a munkásosztály felszabadításának szolgálatára. Orosz kapcsolatai hosszú időn át fennmaradtak, sőt az első orosz forradalmat megelőző egy-két évben jelentős szerepet vállalt az illegális forradalmi irodalom Oroszországba csempészésében is.

Visszatérve Budapestre, „oroszos” lendülettel vetette bele magát a hazai szociáldemokrata pártmozgalomba. 1899-től állandó cikkírója, majd 1902 végéig segédszerkesztője volt a Népszavának; éveken át szerkesztette a Népszava naptárát; szervezte-irányította a szocialista diákok mozgalmát. Törékeny fizikuma s visszahúzó természete megakadályozta, hogy a mozgalom közvetlen harcosának-vezetőjének szerepét tölthesse be; az életpálya eldöntése előtt könyvtárosként végül is a szocialista tudós és népnevelő feladatkörét vállalta, tevékenységének végső értelmében azonban mindvégig a mozgalom szolgálatára, a szocializmus új útjainak, új módszereinek kutatására maradt. Ez magyarázza, hogy sohasem mondott le arról, hogy — ha szükségét látta — maga is közvetlen részt vállaljon a mozgalom mindennapos harcaiból.

Az alig 25 esztendő fiatal embert alapos társadalomtudományi felkészültsége, kimagasló szellemi képességei elismerten a párt „szellemi vezérévé” tették s ő tehetségével önzetlenül szolgált az ügyet, amelyre föltette életét. A munkásoktatás és -művelődés szervezése mellett Szabó Ervin kimagaslóan nagy érdeme Marx és Engels válogatott műveinek magyar nyelvű kiadása volt.

A hazai és a nemzetközi munkásmozgalom fejlődéstendenciáinak mérlegelése s a magyar szociáldemokrata pártmozgalom egyes egészszétszertei jelenségei hamarosan tette sarkallták. 1904—1905-ben „a

párt reformjának” célkitűzésével ellenzéki csoportot szervezett, s a szervezettileg megújított párttól az osztályharc következetes és eredményes irányítását várta. Ekkoriban írt elvi jelentőségű tanulmányait, melyek nyomtatással hívták fel a figyelmet azokra a veszélyekre, torzulásokra, amelyek a mozgalmat a belső demokracizmus hiánya esetén fenyegetik. Megoldásként a német szociáldemokráciában uralkodó „vakfegyvellem” a francia—olasz szocialista mozgalom önkéntes, tudatos fegyelmét állította szembe, s pártkonceptiójában a demokracizmust, az egyéni elhatározás és cselekvés jelentőségét helyezte előtérbe. Az ellenzéki csoport fellépése jórészt eredménytelen maradt, de Szabó Ervin ettől fogva a reformizmus ellen fellépő, az osztályharc tisztaságát követelő baloldali szellemi vezetője maradt.

Szabó Ervin szocialista társadalomtudósként kapcsolatban állt a kor sok vezető munkásmozgalmi vezetőjével és teoretikusával, haladó szellemű társadalomtudósaival. Széles körű levelezése kiterjedt Ausztriára és Németországra, Franciaországra és Oroszországra, Belgiumra és Oroszországra, Angliára és az Egyesült Államokra. Victor Adler és Kautsky, Plehanov és Mehring, Bernstein és Sorel, Gompers és Huysmans, Lagardelle és Vaillant mellett csaknem száz ismert és kevésbé ismert külföldi személyiséggel állt kapcsolatban, cserélt velük eszmét, folytatott vitát, tájékozódott és tájékoztatott. Elmélyült figyelemmel tanulmányozta a nemzetközi munkásmozgalom irányzatait, fejlődéstendenciáit, az új század dal kibontakozó monopóliókés korszak új jelenségeit. Jó szemmel ismerte fel a szociáldemokrata reformizmus felől fenyegető veszélyeket, a „par-

lamenti kretinizmus” csődpolitikáját, s joggal szegezte szembe ezzel a munkásság osztálypolitikájának szükségességét. De a politika következetes képviselőjének „a munkásság közvetlen osztályszervezeteinek” tartott szakszervezeteket ismerte el és ezek tökeellenes, illetve antimilitarista „közvetlen cselekvésétől” várta a szocialista társadalom megteremtését. A szociáldemokrata pártokat — tagadva proletár-osztályjellegüket — az osztályegytütműködés szerveinek bélyegezte és tevékenységüket a polgári demokratikus szabadságjogok kivívására korlátozta.

Ezek az állásfoglalásai — amelyek sokban rokonították őt a francia és olasz szindikalizmushoz — eltávolították a közvetlen pártmozgalomtól, sőt 1909-ben — álláspontjából ez logikusan következett — szervezettileg is megszakadt a kapcsolata a szociáldemokrata párttal. A következő esztendőben kevés híveivel kísérletet tett arra, hogy szindikalista propagandacsoportot alakítson, de már az év végén rezignáltnon vonult vissza a közvetlen mozgalmi tevékenységtől, belátva, hogy Magyarországon, ahol évtizedes szociáldemokrata tömegharc folyik a választójogért, az ország demokratikus átalakításáért, a fejlett tőkés országok viszonyaira tervezett szindikalista elvi és módszerei aligha találhatnak visszhangra.

Ez a belátása, amely korántsem volt újkéltű, még inkább arra sarkallta, hogy a század elejétől kiéleződő magyar belpolitikai küzdelmekben a szociáldemokrata pártot az egyoldalú választójogi harcoknál szélesebb körű, eredményesebbnek ígérkező demokratikus feladatok vállalására ösztönözte. A létrehozandó demokratikus viszonyokat ugyanis

szükséges kiinduló alapnak tekintette a szindikalista módon értelmezett „tisza osztályharc” kibontakoztatásához. Részint valamennyi itt élő nép örendelkezésének útján a nemzeti-ségi kérdés demokratikus megoldására figyelmeztetett, részint — s ennél nagyobb súllyal — a demokratikus átalakulás központi kérdését: a földkérdés megoldását helyezte előtérbe.

Az ország demokratikus — és perspektívájában: szocialista — átalakításának közös tudományos és politikai programja alapján szoros fegyverbarátságot alakított ki a Huszadik Század körével, a Társadalomtudományi Társasággal és vezető osztálycsoportjával: Jászai Oszkárral, Somló Bódóval, Madzsar Józseffel, a polgári radikális mozgalom szinte teljes vezérkarával. A folyóiratnál és a társaságnál hamarosan betöltött vezető funkciói révén Szabó Ervin sokat tett a haladó irányú társadalomtudományi kutatások kibontakoztatásáért, a reakciós-kerlikális támadások visszaveréséért. Nagy szolgálatokat tett a magyar szocializmus ügyének is: az ő módszeres, szívós munkásságának volt köszönhető, hogy a marxizmus „polgárjogot nyert” a magyar szellemi életben.

A világháború mélyen meg rázta s arra készítette, hogy — mint maga írta — „egész világlképét felülvizsgálja”. A háború okainak elemzése elvezette az imperializmus lényeges jegyeinek, a világháború és az imperializmus osztálymeghatározottságának felismeréséhez. S ebből egyértelműen levezette a proletárforradalom lehetőségét — és szükségességét. Az imperializmus további vizsgálata révén jutott el (Imperializmus és tartós béke című, legtöbbször vitatott munkájában) a védővámok reakciós szerepének, a fináncitöke és az államhatalom összefonódása veszélyeinek feltárásához. Olyan felismerései voltak ezek, amelyek mintegy anticipálták a faszizmust — s egyben a sza-

badságézmék nagy társadalmi szerepének hangsúlyozásával a monopolista kapitalizmust meghaladó „gazdasági demokrácia” létrehozásának szükségességére irányították a figyelmet.

Az orosz forradalmak valóssággal felvillanyozták. 1917 tavaszán az ország mielőbbi demokratizálását szorgalmazta; az év őszére viszont már felismerte: a háború s az orosz forradalmak hatása más országokban is forradalmat készített elő. Ezért — bár súlyos betegben — támogatta a magyarországi háborúellenes, antimilitarista küzdelmet, segítette munkástanácsok alakítását, a tömegek megannyi spon-tán forradalmi megnyilatkozását. Forradalmisága átsegítette szindikalista nézeteinek buktatóin; elméleténél különb-nek bizonyultak forradalmi tettei.

Betegyán érte a hír, torradalmi munkásságának szép elismerése, hogy a moszkvai Szocialista Akadémia tagjává választotta.

Szabó Ervin nem érthette meg a forradalmakat, amelyeknek eljöveteleért egész életét áldozta. 1918. szeptember 30-án, mindössze 41 évesen ragadta el a halál. Temetésén megjelent Károlyi Mihállyal az élen az egy hónappal később győztes öszirózsás forradalom szinte egész vezérkara, a budapesti munkásság pedig tízperces sztrájkjal búcsúzott nagy tanítójától. Együttessel fellépésük mintegy jelezte, hogy Szabó Ervint egyaránt magáénak vallja mind a szocialista munkásság, mind az egész magyar progresszív. Állásfoglalásuk kijelölte Szabó Ervin helyét az utókor, napjaink emlékezetében is.

Mucsi Ferenc